

Оксана В. Горбачевська
**РОЗВИТОК ІНТЕГРОВАНИХ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ
СТРУКТУР В ЕКОНОМІЧНІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ**

У статті розкрито теоретичні аспекти формування та використання потенціалу інтегрованих підприємницьких структур як конкурентоспроможних суб'єктів ринку. У контексті досліджень інтеграційної взаємодії підприємств України відзначено концентрацію бізнесу в формі промислово-фінансових груп, досліджено особливості їх діяльності.

Ключові слова: конкуренція; великий бізнес; інтеграція підприємств; синергетичний ефект; промислово-фінансова група.

Літ. 14.

Оксана В. Горбачевская
**РАЗВИТИЕ ИНТЕГРИРОВАННЫХ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИХ
СТРУКТУР В ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ**

В статье исследованы теоретические аспекты формирования и использования потенциала интегрированных предпринимательских структур как конкурентоспособных субъектов рынка. В контексте исследованной интеграционного взаимодействия предприятий Украины отмечено концентрацию бизнеса в форме промышленно-финансовых групп, исследованы особенности их деятельности.

Ключевые слова: конкуренция; крупный бизнес; интеграция предприятий; синергетический эффект; промышленно-финансовая группа.

Oksana V. Horbachevska¹
**DEVELOPMENT OF INTEGRATED BUSINESS STRUCTURES
IN THE ECONOMIC SYSTEM OF UKRAINE**

The article studies the theoretical aspects in the formation and application of potential of integrated business structures as competitive subjects at the market. In the context of the research on the integrative interaction of Ukrainian enterprises business concentration in the form of industrial financial groups could be identified, their key features are studied as well.

Keywords: competition; large business; integration of enterprises; synergy effect; industrial financial group.

Постановка проблеми. Забезпечення збалансованого соціально-економічного розвитку України потребує існування в реальному секторі економіки таких структур, які б сприяли становленню ринкових механізмів господарювання, розвитку економічної конкуренції, зростанню ефективності виробництва, нарощенню обсягів інвестиційного та інноваційного потенціалів. На наш погляд, такими учасниками ринку є інтегровані підприємницькі структури.

Дослідження потенціалу інтегрованих підприємницьких структур України є актуальними в контексті конкурентоспроможності національної економіки, модернізації та розвитку базових галузей господарства, підвищення соціальних стандартів та рівня добробуту громадян.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Огляд наукової літератури з тематики інтеграційної взаємодії підприємств засвідчує, що сьогодні ведуться

---

¹ Lviv State Financial Academy, Ukraine.

інтенсивні дослідження правового, організаційного та економічного обґрунтування діяльності інтегрованих підприємницьких структур. Зокрема, мова йде про праці: П.Ю. Буряка [2], І. Зятковського [4], Н.А. Кізіма [5], А.В. Козаченко [6], Я.Ш. Паппе [9], А.А. Пилипенка [10], С.Ф. Смерічевського [12], Л.І. Тараш [13], І.В. Ярошенка [10] та ін.

Відаючи належне науковим доробкам у сфері становлення та розвитку інтегрованих форм організації підприємництва, слід зазначити, що подальшого наукового розвитку потребують питання щодо сутності організаційно-економічних утворень інтеграції та їх конкурентних переваг, перспектив розвитку вітчизняних форм інтеграційної взаємодії підприємств.

Мета дослідження полягає в аналізі сутності інтегрованих формувань підприємництва, їх потенціалу, а також особливостей становлення та розвитку інтегрованих підприємницьких суб'єктів в економіці України.

Основні результати дослідження. Вітчизняні та зарубіжні науковці по-різному називають складні організаційно-економічні утворення інтеграції: «великі виробничо-фінансові системи промисловості» [6], «великомасштабні економіко-виробничі системи» [5, 4], «інтегровані бізнес-групи» [9], «інтегровані підприємницькі структури» [2, 151], «інтегровані корпоративні структури» [4, 492], «інтегровані структури суб'єктів господарювання» [3, 58], «інтегровані структури бізнесу» [10, 27], «зв'язані диверсифіковані системи підприємств» [12, 26–27], в сучасних інтернет-виданнях та засобах масової інформації часто звучить «бізнес-групи».

Як бачимо, в науковій літературі є низка підходів до назви інтегрованих суб'єктів підприємництва. Безумовно, погляд кожного вченого має раціональну основу та право на існування, адже, кожний з них адаптував зміст терміну до вирішення завдань власного дослідження з метою якнайповнішого розкриття досліджуваного питання.

Цілком поділяємо думку І. Зятковського, що згадані об'єднання означають одну й ту саму економічну реальність, а саме – підприємства, зібрані в єдину групу з метою отримання прибутку. Дослідник говорить про таку інтегровану структуру, яка дає змогу акумулювати фінансові ресурси з метою здійснення інвестицій у сфері суспільного виробництва і максимізувати фінансові результати всіх учасників групи, реалізувати мету, що поставили перед собою власники об'єднаних бізнес-одиниць [4, 483].

Для подальшого викладення положень нашого дослідження вважаємо за доцільне використовувати термін «інтегрована підприємницька структура», розуміючи під ним об'єднання самостійно функціонуючих суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм у єдину цілісну систему економічних і фінансових взаємозв'язків з метою отримання синергетичного ефекту та набуття конкурентних переваг. Важливо зауважити, що належність окремого підприємства до інтегрованої групи не перешкоджає подальшому саморозвитку такого суб'єкта.

Інтегровані підприємницькі структури є потужними суб'єктами економічного ринку та спроможні вирішити наступні завдання:

- об'єднати в єдине ціле як підприємства, зацікавлені у взаємозближенні, так і підприємства-конкуренти;

- збільшити частку конкурентоспроможної продукції на ринку;
- мінімізувати ризики підприємницької діяльності;
- забезпечити ефективне використання ресурсів і фондів;
- мобілізувати фінансові ресурси, в тому числі на основі залучення іноземного капіталу;
- залучити інвестиції в галузі національного господарства;
- забезпечити вагомі надходження до бюджету.

Як показує практика, інтегровані підприємницькі структури краще захищають інтереси своїх учасників перед іншими суб'єктами ринку, знижують негативні наслідки конкуренції. У рамках інтегрованого формування суттєво спрощуються процеси взаєморозрахунків між підприємствами, застосовується механізм взаємкредитування, впроваджуються прогресивні технології. Сильні економічні інтегровані структури спроможні самостійно вирішити питання реструктуризації, насичення ринків без бюджетних вливань, на безоплатній основі [14, 154]. Іншими вагомими перевагами інтегрованих формувань є мінімізація неплатежів, висока гнучкість використання коштів, отримання позикових коштів з більшою легкістю, ніж інші суб'єкти ринку, спрощення процесу досягнення згоди, стійкість в періоди кон'юктурних коливань.

У кожній країні формується власна система інтегрованих корпоративних структур, основана на національному законодавстві: у Великій Британії, США – це холдинги, у Німеччині – концерни, в Японії – сюдани та кейрецу, у Росії – фінансово-промислові групи, холдинги [13, 9]. В Україні великий бізнес працює за принципом промислово-фінансової інтеграції. Відповідно, інтегровані об'єднання підприємств національної економіки отримали назву «промислово-фінансові групи», незважаючи на те, що у світовій практиці використовується термін «фінансово-промислові групи».

Основним фактором формування та розвитку великого бізнесу в Україні, його вираження у формі промислово-фінансових груп став розподіл державної власності через проведення процедури приватизації державного майна. Приватизація зіграла вагомий роль у процесі становлення інтегрованих структур, оскільки через неї українські бізнес-групи одержали свої основні активи. Протягом 1992–2010 рр. 126852 об'єкти змінили форму власності, з яких 29110 об'єктів знаходились в державній власності і 97642 – у комунальній [7, 73]. Сьогодні промислово-фінансові групи орієнтовані на залучення нових учасників через отримання контролю над капіталом останніх, поширеною є практика купівлі акцій підприємств-банкрутів, придбання контрольних пакетів акцій через підставних осіб.

В економіці України налічується близько 16 промислово-фінансових груп. Для досягнення мети статті доцільно проаналізувати такі групи як: «Систем Капітал Менеджмент», «Приват», «Індустріальний Союз Донбасу», «Фінанси та кредит», «Інтерпайп», «Укрпромінвест». На основі досліджень діяльності провідних фінансово-промислових груп національної економіки встановлено низку їхніх особливостей.

Вітчизняні промислово-фінансові групи є численними за кількістю компаній, характеризуються розмитими межами діяльності, різною організаційно-правовою формою підприємств-учасників. Сьогодні прослідковується

тенденція до формування вертикально інтегрованих підприємницьких структур, які контролюють весь технологічний процес. Офіційні та реальні межі бізнес-груп є нечіткими через постійний рух їх активів (придбання або продаж).

Неоднаковим є розподіл промислово-фінансових груп за сферами діяльності. Бізнес-інтереси вітчизняних інтегрованих суб'єктів господарювання зосереджені в базових галузях промисловості. Найбільшого поширення досліджувана форма організації інтегрованих структур отримала в металургії, машинобудуванні, видобувній промисловості та пов'язаних з ними галузях.

Отже, діяльність більшості груп має сировинне спрямування і, як наслідок, орієнтована здебільшого на регіони з відповідними природними ресурсами. Вважаємо, що у довгостроковій перспективі діяльність у фундаментальних галузях національної економіки вестиме до втрати конкурентних переваг.

Вагомою проблемою, яка істотно стримує офіційну реєстрацію промислово-фінансових груп у національній економіці, є складність у збиранні та отриманні інформації про їх функціонування і відсутність належного нормативно-правового забезпечення (у вересні 2010 р. втратив чинність Закон України «Про промислово-фінансові групи в Україні», ст. 125 Господарського Кодексу виключено з Кодексу). На сьогодні трактування сутності промислово-фінансових формувань представлено в «Методичних рекомендаціях щодо організації проведення перевірок підприємств, які входять до складу фінансово-промислових груп, інших об'єднань та великих платників податків», що пояснюється зацікавленістю податкових органів у виявленні меж таких груп [1].

У провідних фінансово-промислових групах національної економіки прослідковуються слабкі позиції фінансового сектору: банки, страхові компанії та інвестиційні фонди входять до складу інтегрованих структур у досить обмеженій кількості.

Як показує практика, вітчизняні групи активно виводять фінансові ресурси в офшорні зони. Це дозволяє штучно зменшити їх податкові зобов'язання, проте слід зауважити, що масове використання таких схем негативно позначається на обсягах бюджетних надходжень.

Історія свідчить, що нерідко розвиток промислово-фінансових груп призводить до монополізації ними цілих галузей економіки. Практично кожна промислово-фінансова група звинувачується в монополізмі та недобросовісній конкуренції: «Систем Кепітал Менеджмент», «Індустріальний Союз Донбасу» – на ринку коксованного вугілля, «Приват» – у гірничорудній сфері.

Останнім часом значного поширення набуло «рейдерство». Результати експертного дослідження свідчать, що окремі промислово-фінансові групи України є крупними рейдерами, а саме: «Приват» (100%), «Фінанси та кредит» (54,6%), «Систем Кепітал Менеджмент» (36,4%), «Індустріальний Союз Донбасу» (27,3%); «Інтерпайп» (18,2%) [11].

Отже, українські бізнес-групи далеко не повністю відповідають сучасним загальносвітовим тенденціям організаційного розвитку виробництва. Зосередження окремих підприємств в одному об'єднанні нерідко не має необхідної технологічної основи, а також не пов'язане із взаємодією бізнесів та їх синергією [8, 44].

Наявною є суперечність між розвитком інтегрованих підприємницьких структур та їх віддачею в національну економіку. Підприємства, які входять до промислово-фінансових груп, ще не здійснюють довго- та середньострокових інвестицій в галузі національного господарства. А тому створені промислово-фінансові групи в Україні на даний момент ще не є активним інструментом розвитку національної економіки. З іншої сторони, наявні ПФГ відіграють значну роль, оскільки створюють нові взаємозв'язки, і відповідно, є етапом у розвитку більш зрілих інтегрованих форм.

Висновки. Підсумовуючи результати проведеного дослідження, можна зробити висновки, що ключовими суб'єктами глобальної економіки виступають інтегровані підприємницькі структури.

В Україні процес формування інтегрованих підприємницьких структур перебуває на стадії становлення. Вважаємо, що створення належного нормативно-правового забезпечення діяльності промислово-фінансових груп сприятиме їх офіційній реєстрації та збільшить ефективність діяльності означених структур. Важливим є попереднє моделювання фінансового механізму інтегрованого формування, завдяки якому вектори діяльності провідних промислово-фінансових груп будуть направлені у русло розвитку національної економіки.

Викладені у статті положення дозволяють поглибити розуміння теоретичних аспектів діяльності інтегрованих форм організації підприємництва, що є особливо важливим у контексті економічного зростання України.

1. Методичні рекомендації щодо організації проведення перевірок підприємств, які входять до складу фінансово-промислових груп, інших об'єднань та великих платників податків: Наказ Державної податкової адміністрації України від 16.07.2007 №432 // zakon.rada.gov.ua.

2. Буряк П.Ю. Інтегровані підприємницькі структури: перспективи розвитку в Україні. – Л.: Логос, 2003. – 564 с.

3. Глуценко В.В., Параніч Ю.В. Інтегровані структури суб'єктів господарювання: визначення, сучасний стан функціонування та розвиток. – Харків: СПД ФО Лібуркіна Л.М., 2005. – 64 с.

4. Зятковський І. Інтегровані корпоративні структури в умовах транзитивної економіки: відповідність нормам світової господарської та правової практики // Журнал європейської економіки. – 2005. – Т. 4. – С. 481–496.

5. Кизим Н.А. Организация крупномасштабных экономико-производственных систем. – Х.: БизнесИнформ, 2000. – 108 с.

6. Козаченко А.В. Механизм стратегического управления крупными производственно-финансовыми системами промышленности: Монография. – Донецьк: ІЕП НАНУ, 1998. – 347 с.

7. Метеленко Н.Г. Проблемы управления акционерным капиталом промышленных предприятий в Украине // Проблемы економіки. – 2012. – №1. – С. 73–77.

8. Паламарчук Г. Проблеми концентрації виробництва в Україні // Економіка України. – 2008. – №11. – С. 38–46.

9. Палпэ Я.Ш. «Олигархи». Экономическая хроника. 1992–2000. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000. – 232 с.

10. Пилипенко А.А., Ярошенко І.В. Організація управління інтегрованими структурами бізнесу в контексті збалансованої системи показників. – Х.: ІНЖЕК, 2007. – 152 с.

11. Рейдерство в Украине: проблема и пути решения: Комментарий центра исследования корпоративных отношений // www.advisers.ru.

12. Смерічевський С.Ф. Зв'язано-диверсифіковані системи підприємств: генезис, моделювання та стратегічний аналіз: Монография. – Донецьк: ДонДУУ, 2008. – 375 с.

13. Тараш Л.І., Дерментли Ф.С. Інтегровані корпоративні структури: сутність, содержание, классификация // Економіка промисловості. – 2002. – №2. – С. 3–11.

14. Флигинских Т.Н. Финансовый аспект развития интегрированных структур // Економіка АПК. – 2003. – №6. – С. 152–153.

Стаття надійшла до редакції 11.11.2013.